
Bartın Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Sayı: 14
Güz 2020
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Islamic Sciences Faculty
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Number: 14
Autumn 2020
BARTIN – TURKEY

MÜSLÜMAN HÜKÜMDARI HRİSTİYANLIĞA DAVET EDEN BİR RAHİBE EBU'L-VELİD EL-BÂCÎ'DEN REDDİYE: TAKDİM VE TAHLİL

A REFUTATION FROM ABU AL-WALID AL-BAJI TO A PRIEST WHO CALL A MUSLIM LEADER TO
CHRISTINITY: INTRODUCE AND ANALYSIS

Adnan Arslan

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Bilecik/Türkiye
Assoc. Prof., Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik/Turkey

adnanarslan81@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-3989-6612

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi/Received: 26 Temmuz /July 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 09 Aralık/December 2020

Yayın Tarihi/Published: Aralık/December 2020

Atıf/Cite as: Arslan, Adnan. "Müslüman Hükümdarı Hristiyanlığa Davet Eden Bir Rahibe Bu'l-Velîd El-Bâcî'den Reddiye: Takdim ve Tahlil". *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 14 (Aralık 2020), 443-457.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ÖZ

“Bizi Hristiyanlığa davet eden birisine nasıl cevap veririz?” Böyle bir merakın mahsulü olan bu çalışmada, Endülüslü bir Maliki fakihî olan Ebu'l-Velid el-Bâcî'nin (ö. 474/1081) Sarakusta Hükümdarını Hristiyanlığa davet eden bir rahibe gönderdiği reddiye ele alınmıştır. Reddiye üç bölümden oluşmaktadır. Rahibin mektubu, Hristiyanlıktaki Hz. İsa algısını ve o dönem Hristiyanlarının İslamiyet'e ve Hz. Muhammed'e (a.s.m.) bakışını ortaya koyması bakımından belge niteliğindedir. Bâcî'nin cevabı ise böyle bir davete karşılık verildiğinde nasıl bir usul, dil ve üslup kullanılabileceğine dair bir fikir vermektedir. Çalışmada Bâcî'nin kaleme aldığı reddiyede odaklanılan konu başlıkları çıkarılmıştır. Bu başlıklar altında reddiye sahibinin Hristiyanlık dinine yönelttiği eleştirilerin düşünsel arka planı tahlil edilmeye çalışılmıştır. Makalede reddiyenin içeriği araştırma konusu olduğu için daha ziyade deskriptif yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın teolojik açıdan Hristiyanlık hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan kimseleri makul düzeyde enforme edeceği düşünülebilir. Bu açıdan çalışma dinler arası diyalektik/cedel araştırmalarına katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Hristiyanlık, Bâcî, Reddiye, Cedel.

ABSTRACT

How do we respond to someone who invited us to Christianity in this study, which is the product of such a curiosity, the rejection that Abu'l-Walid al-Baji it was obtained. The letter of the priest. Jesus and the Christians at that time Islam and Prophet Muhammad (pbuh) is a document in terms of revealing his view. The answer of al-Baji gives an idea of how to use a method, language and style when such an invitation is answered. In the study, the topics that focused on the rejection of al-Baji word were removed. Under these headings, the intellectual background of the rejectionist towards the Christian religion was analyzed. Since the refusal is the subject of research in the article, descriptive method was used rather. It can be thought that the study will impose on Christianity from a theological point of view, albeit at a low level that has not yet had it. In this respect, the study will contribute to interfaith studies.

Keywords: Islamic Theology, Christianity, al-Baji, Dialectic, Polemic.

GİRİŞ

“*Yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım*”¹ diyen ve hakikaten de Allah’tan istediğini elde eden şeytanın, kalbin bir kenarından bizlere vesvese vermesi ne ise, bugün âlem-i küfrün İslam dünyasına her türlü neşriyat ve iletişim araçlarıyla akideyi hedef alan saldırılar düzenlemesi de odur. Bugün böyle olduğu gibi benzer hücumlar tarih boyu süregelmiştir. Haçlı seferleri ile İslam dünyasının topraklarına kasteden kuvvetler sadece eli kılıçlı birliklerden oluşmuş değildir. Eli kalemliler saldırılar da olmuş,² Müslümanın akidesini temelden sarsmayı amaçlayan düşünceler İslam dünyasına zerk edilmek istenmiştir.³ Buna karşı İslam âlimleri hasmı ilzâm ve iskât etmek için muhtelif münâzara usulleri geliştirmişlerdir. Aslında inanç tarihi kadar kökleri geriye giden bu çatışma, İslam kültürü ile diğer din ve öğretilerin kesiştiği ve birbirlerinin doğal komşusu olduğu bölgelerde kendini daha da belirgin hale getirmiştir.⁴ Bahsedilen bu fikri çatışma, literatüre *tartışma/ cedel/ polemik/ diyalektik/ münazara/ hilaf/ reddiye* gibi aynı anlam ağına mensup disiplinlerin meydana gelmesinin esasını teşkil etmektedir. İslam’ın erken döneminden itibaren Ehl-i Kitâp’a karşı onların dinlerinin butlânını ve buna karşı İslam’ın hakkaniyetini ortaya koymak için eserler kaleme alınmış ve azımsanmayacak sayıda *reddiye literatürü* zuhûr etmiştir.⁵ Bu eserlerden birisi de hicrî beşinci yüzyılın Endülüs topraklarında kudretli bir kalem olan Ebu'l-Velid el-Bâcî’ye aittir. Müluk-u Tavaif

¹ el-A'râf 7/16.

² Haçlı seferleri esnasında Francis Assisi gibi keşiş ve seyyahlar Hristiyanlığın Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetleriyle yayılma gösterdiğinden bahsetmişlerdir. Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler”, *Diyanet İlmî Dergi* 38/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2002), 16.

³ Bu çabaların henüz İslam’ın ilk yüzyıllarında başladığına örnek olarak Harran Piskoposu Theodore Ebû Kurra’nın İslamiyet aleyhindeki eserleri gösterilebilir. Ayrıntı için bk. Fuat Aydın, “Harran Piskoposu Theodore Ebû Kurra ve İslam Anlayışı”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu Bildirileri* (Şanlıurfa, 28-30 Nisan 2006), ed. Ali Bakkal (Konya: Şelale Matbaası, 2006), 215-226. Genel olarak Hristiyanların Kur’ân ve Müslümanlar aleyhinde ilk yüzyıllardaki telif faaliyetleri hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Abdullah Rıdvan Gökbek, *Erken İslamî Dönemde Hristiyanların Kur’an Çalışmaları*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁴ Konu hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Ali Erbaş, “Müslüman-Hristiyan Münasebetleri Sürecinde Hristiyanların İslam’a ve Müslümanlara Bakışı”, *İlam Araştırma Dergisi* 3/1 (Ocak-Haziran 1998), 117-153.

⁵ Müslüman âlimlerin Hristiyan ve Yahudilere yöneltmiş olduğu bu reddiyeler hakkında akademimizde epey bir yayın bulunmaktadır. Detay için onlara atıfta bulunmanın yeterli olacağını düşünüyoruz. Ayrıntı için bk. Harun Savut, *Gazzali’nin Hristiyanlığa Reddiyesinin Kur’an ve Ahd-i Cedid Açısından Değerlendirilmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000); Sabire Abay, *Müslümanlarla Hristiyanlar Arasındaki Teolojik İlişkilerin İlk Döneminde Abdülmesih el-Kindî’nin Abdullah b. İsmail el-Haşimi’ye Reddiyesi Örneği*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002); Cengiz Batuk, “Reddiye/Polemik Geleneği Ve Mevlânâ’nın Hristiyanlık Algısı”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/20 (2007), 39-68; İsmail Bulut, Zeydî Kelamcı Kâsım b. İbrâhim er-Ressî’nin Hristiyanlık Eleştirisi, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 14/1 (2016), 62-83.

döneminde⁶ önceki yıllara nazaran şevketi kırılmış Müslümanların gücünün ancak vahdet ve birlik sancağı altında toparlanacağını düşünmüştür. Bir taraftan Müslümanlar arasında ilmin intişarı için gayret ederken; diğer taraftan da İslam topraklarına karşı dış bileyen Hristiyan dünyası ile fikri mücadeleye girmiştir. Bu fikri mücadelenin kendini gösterdiği bir eseri, dönemin hükümdarını Hristiyanlığa davet eden bir Fransız rahibe verdiği reddiyedir. Bâcî'nin hayatı⁷ ve ilmi şahsiyeti hakkında ilgili çalışmalara atıfta bulunarak⁸ burada reddiyenin içeriği, öne çıkan başlıklar halinde incelenecektir.

1. “Hz. İsa'nın Ulûhiyeti” Tezini Çürütmeye Odaklanması

Bâcî, reddiyesine Hz. İsa'nın (a.s.) haşa *İbnullah/Allah'ın oğlu* olduğu iftirasını çürütecek delillendirmelerle başlamaktadır. Her şeyden önce Hristiyanların İsa telakkisini en baştan değerlendirmeleri gerektiği düşüncesindedir. Onları Hz. İsa hususunda batıl inançlara iten temellere dair mülâhazalarda bulunur.

Mahlûk olmanın gereği olan sıfatlar vardır: Hareket, sükûn, zeval, intikal, halden hale değişmek, bir şeyler yemek ve ölümlü olmak. Kelamda *hüdüd* delili başlığı altında ele alınan istidlale göre bunlar, sonradan vücuda gelen şeylerin müşterek özellikleridir. Varlığı başka bir varlığa muhtaç bulunanların bir başlangıç ve sonu olmak zorundadır. Acziyetten dolayı varlığını idame etmek için gıdaya muhtaçtırlar. Zevale maruz oldukları için bir halden başka bir hale dönüşmeye ve değişime mahkûmdurlar. Bu zikredilen hususlar tamamen Hz. İsa için de geçerlidir. O da her canlı gibi yemiş, içmiş ve değişime maruz kalmıştır.⁹ Eğer Hristiyanların iddia ettikleri gibi Hz. İsa bir ilah olsaydı kadim olması gerekirdi ve yukarıda

⁶ Müluk-u Tavâif ya da Tavâif-i Mülük olarak bilinen dönem Endülüs Devleti'nin dağılıp küçük devletçikler halinde var olma mücadelesi verdiği istikrarsız dönemi ifade etmektedir. Konu hakkında detay için bk. Mehmet Özdemir, “Mülükü't-Tavâif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 31/553-556; Muhammed Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelus ve tarihul'-Arabi'l-muntasirîn*, 3. Baskı, (Kahire: Matbaatu'l-Cîza, 1966), 55-73.

⁷ Müellif hakkında kısaca bilgi vermek yerine olacaktır. Endülüs'ün yetiştirdiği büyük fakihlerden olan el-Bâcî, yaşadığı topraklardan hicri 420 yılı civarlarında Mekke'ye oradan da Bağdat'a gitmiş ve buraların hadis ve fıkha dair ilmi birikiminden istifade etmiştir. Ebü'l-Abbâs İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, thk. İhsân Abbâs (Beirut: Dâru Sâdir, ts.), 2/408.

⁸ Ahmet Özel, “Bâcî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/414-415; Sabri Erturhan, “Ebu'l-Velîd el-Bâcî ve “İhkâmü'l-Fusûl”ü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 235-248.

⁹ Bâcî'nin, Hz. İsa'nın ulûhiyet tevehhümünü çürütmek için kullandığı istidlal yöntemini şu ayetten ilham aldığı anlaşılmaktadır:

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Meryem oğlu Mesih sadece peygamberdir, -ondan önce de peygamberler geçmiştir- onun annesi dosdoğrudur, her ikisi de yemek yerlerdi. Onlara ayetleri nasıl açıkladığımıza bir bak, sonra da bak ki nasıl yüz çeviriyorlar!” (el-Mâide, 5/75).

bahsedilen yaratılmışıya ait özelliklerden arî ve berî olurdu. Ve yine eğer biz, mahlûk oluşun lazımı olan bu sıfatlarla beraber Hz. İsa'nın haşa *ilah* olduğuna inanacaksak o halde diğer bütün yaratılmışların da ilah olabileceğine inanmamız gerekli olurdu. Dolayısıyla Hz. İsa'yı diğer mahlûklardan farklı kılan *babasız dünyaya gelişinden* başka bir şey kalmamaktadır.

Eğer Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelişi, onları bu batıl akidelere itmişse o halde Hz. Âdem'in de haşa *ilah* olduğuna inanmaları gerekecektir. Zira Hz. İsa babasız vücuda gelmiş olsa da bir annesi vardır. Burada Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığına inanan Hristiyanlar için bir tutarsızlık söz konusudur. Zira annesiz ve babasız dünyaya gelmek sadece babasız dünyaya gelmekten daha harikulade bir şeydir. Eğer babasız dünyaya geldiği için Hz. İsa'ya insanüstü bir özellik verilecekse Hz. Âdem buna daha evladır. Eğer Hristiyanlar, Hz. Âdem'in bir ilah olduğuna inanmıyorlarsa -ki öyledir- Hz. İsa'nın da bir ilah olmadığına inanmaları gerekir. Zira İsa (a.s.), Âdem (a.s.)'ın zürriyetindedir ve mahlukiyet açısından ona mensuptur.

Diğer taraftan Hristiyanları, Hz. İsa'nın insanüstü bir mahiyeti olduğu düşüncesine sevk eden şey, onun eliyle zuhur eden harikulade mucizeler ise yine bu da onlar açısından bir tutarsızlıktır. Eğer Hristiyanlar, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi ve abraş (albino) hastalarını iyileştirmesi gibi mucizelerden dolayı onun bir ilah olduğuna inanıyorlarsa o halde bu inançlarını diğer peygamberlere de teşmil etmeleri gerekmektedir. Zira örneğin İbrahim (a.s.) da ateşten halâs olmuştur. Hâlbuki Hz. İsa, az sayıda ve kuvvet bakımından da Nemrut'tan daha güçsüz olan Yahudilerin elinden –onların iddiasına göre- kurtulamamıştır. Aynı şekilde Hz. Musa da (a.s.) pek çok mucizeye mazhar olmuştur. Elindeki asanın yılanı dönüşmesi ve denizi yarması gibi mucizeleri Hristiyanlar da kabul etmektedir. Tekrar edilecek olursa şayet Hristiyanları Hz. İsa'nın ulûhiyeti düşüncesine zehâb ettiren şey Hz. İsa'nın mucizeleri ise – tutarlı olabilmek için- o halde derhal Hz. Muhammed (a.s.m.)'a da ulûhiyet vermeleri gerekmektedir. Zira Allah Rasûlü (a.s.m.) ayın ikiye ayrılması, parmaklarından suyun akması, elinde taşların tesbih etmesi ve kuru kütüğün müfâratından dolayı sızlayıp ağlaması gibi pek çok mucizeye mazhardır. Mucizeye mazhar olmak ulûhiyet verici bir sıfatıysa neden bu sıfat gönderilmiş elçiler içerisinde sadece Hz. İsa'ya tahsis ediliyor? ¹⁰

Hristiyanların inancına göre ulûhiyet sahibi olan Hz. İsa, insanları dalâletten kurtarmak için kanını ortaya dökmüştür. Bâcî bu inancın ulûhiyet iddiasıyla çeliştiğini

¹⁰ Ebu'l-Velid el-Bâcî, *Risâletü'r-râhib min İfrense ile'l-Muktedir-Billâh Sâhibi Sarakusta ve cevâbü Ebi'l-Velid el-Bâcî aleyhâ*, thk. Muhammed Abdullah Şarkâvî (Kahire: Dâru's-sahveti li'n-neşr, 1986), 65-69.

düşünerek butlânını ortaya koymak ister. Hz. İsa'ya -onların iddiasına göre- çarmıha gerilinceye kadar çok az insan iman etmiştir. Hâlbuki ondan önceki peygamberlere ve sonrasında Hz. Muhammed (a.s.m.)'a pek çok inanan olmuştur. Hz. Peygamber (a.s.m.)'in dinine pek çok millet teveccüh göstermiş; tebliğ ve tebyîn etiği din ile Sasaniler başta olmak üzere pek çok devlet fethedilmiş ve İslamiyet dünyanın dört bir ucuna ulaştırılmıştır.

Eğer Hz. İsa (a.s.) Hristiyanların iddia ettikleri gibi bir ilah ise diğer peygamberlerin yaptığı gibi tebliğ ve davete ihtiyaç duymaz ve insanların hak dine girmeleri için bu denli zahmet ve meşakkate ihtiyacı kalmazdı. Hatta kendisine inanan varlıklar yaratır böylece de hiç kimse isyan etmemiş olurdu. Ne fitneleri halk eder ne de mel'un İblis'in isyanına izin verirdi. Eğer Hz. İsa gaybı bilen beşer üstü bir varlık olsaydı tüm bu imtihanlara gerek olmazdı; ne kimse dalalete düşer ne de kanını ortaya koymasına ihtiyaç kalırdı.

Yine bu *kan* meselesi ile ilgili olarak Bâcî, rahibe şu soruyu yöneltir: “Bir ilahın nasıl kanı olabilir?!” Kelami ıstılahlar kullanarak rahibe reddiyede bulunan müellif, kan denilen şeyin *mahlûk ve muhdes* olan varlıklara ait olduğunu belirtir. Deneyimsel/tecrübe edilebilir beşerî niteliklere rağmen beşer üstü bir ilah kurgulamanın ontolojik bir çelişki olduğunu vurgulamaya çalışır. Dolayısıyla şu soruyu yöneltir: Çarmıha gerilen ve ölen biri nasıl ilah olabilir? Eğer bir ilahtan bahsediliyorsa söz konusu ilahın, ulûhiyetin en aslî niteliği olan kadîm bir hayata sahip ezelî varlığın sıfatları ile kâim olması gerekir. Haşa *İbnullah* olarak nitelendirdikleri Hz. İsa *çarmıha gerilme ve idam edilmeye* maruz kalabiliyorsa ve bu ulûhiyete yakışır bir şey ise o halde bu durumun haşa babası için de mümkün olması gerekir. Bu nasıl bir ilah ki kendisini yakalanmak ve çarmıha gerilmekten kurtaramıyor? Kendisini düşmanlarından kurtaramayan bir ilah nasıl olabilir? Bâcî rahibe şu çarpıcı soruyu sorar: Ölüm ve ulûhiyet bir arada bulunabiliyorsa şu anda çevremizde gördüğümüz şeylerin ulûhiyetine mani olan nedir?¹¹ Bu şekilde o, muhdes ve kadîm niteliklerin aynı varlıkta birleşmesinin imkânsız olduğunu göstermeye çalışır.

Bâcî, Hristiyanlar'ın kutsal kitabını tetkik eden biri olarak bizzat kendi kutsallarının tanıklığına da başvurur. Öyle ki Hz. İsa'nın bizzat İncil'de geçen bir sıfatı *İbn Dâvûd*'dur. Hristiyanların inancına göre Hz. Meryem'in eşi olan Yusuf'un atalarından biri de Davûd (a.s.)'dir. Bâcî rahibe şu soruyu sorar: Böyle bir soy ilişkisi itiraf edildiği halde eğer İsa (a.s.) Dâvûd (a.s.)'in oğlu ise ve Dâvûd (a.s.)'in da bir mahlûk olduğu bilindiğine göre “ilah olan

¹¹ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 80.

İsa" nasıl bir "oğul" olur? Bu durumda Hz. İsa Dâvûd (a.s.)'ın hem oğlu hem de ilahı olacaktır. Muhdes (sonradan olan) olan birinden kadîm (varlığının başlangıcı olmayan), mahlûk (yaratılmış) olan birinden de hâlık (yaratıcı) nasıl makul olabilir? Böyle bir saçmalığa inanan kişi ile neyin müzakeresi edilebilir ve nasıl muhatap alınabilir?¹²

Bâcî, sözü İsa (a.s.)'a Hristiyanların isnat ettiği ulûhiyet iftirasından sonra onların en zayıf taraflarından biri olan İncil'in muharref oluşuna getirmektedir. Mevcut İncil nüshaları arasındaki farklılar asıl İncil'in tahrife uğradığını göstermektedir. Burada Bâcî'nin meseleyi mantık ile ilgili bir zaviyeye çektiği görülmektedir. Matta ve Luka İncilleri'nde aynı meseleye dair birbirinden farklı iki bilgi bulunmaktadır. Matta'da İbrahim (a.s.) ile Hristiyanların Hz. Meryem'in eşi olduğuna inandıkları Yusuf arasında kırk iki kuşak yer almaktadır. Hâlbuki Luka İncilindeki rivayete göre bu ikisi arasında elli beş göbek olduğu belirtilmektedir. Bu meselede rivayetler birbirinden farklıdır. Ancak Hristiyanların inancına göre İncil'e iman etmek gereklidir. Birbirlerine ters düşen, çelişen, aralarında tutarsızlıklar olan bu kitapların hepsine iman nasıl mümkün olacaktır. Birine iman etmenin diğerini inkâr anlamına geleceği açıkça görüldüğüne göre Hristiyanlık'ta "iman" ne anlama gelmektedir?¹³ Haddizâtında her iki rivayet arasındaki çelişki, iman olgusunda ilkesel bir sabitenin olmadığını kanıtlar niteliktedir.

İncil'de geçtiğine göre İblis bir gün Hz. İsa'ya gelerek onu bir dağın en yüksek yerine çıkarmış ve ona dünyanın güzelliğini göstererek "Eğer bana ibadet edersen işte bu dünyayı sana temlik ederim." demiştir. Hz. İsa ise onun şerrinden Allah'a sığınmış ve kırk gün kırk gece oruç tutarak Allah'tan yardım istemiştir.¹⁴

Bu rivayetin akabinde Bâcî rahibe şu soruyu sorar: "Eğer dediğiniz gibi Hz. İsa bir ilah ise -nasıl olur da yarattığı ve helak etmeye gücünün yettiği İblis'in fitnesine kapılmaktan korkar? İblis -haşa!- kendisini yaratan zâtın kendisine ibadet etmesi teklifinde bulunacak ve buna rağmen yeryüzünde hala hayatını devam ettirecek öyle mi?! Yeryüzü içindekilerle birlikte Hz. İsa'nın mülkü olduğu halde İblis, böyle bir teklifte bulunmaya cüret edecek ve onun ilahı olan Hz. İsa'da kırk gün oruç tutarak şerrinden, fitnesinden kurtulmaya çalışacak. Bu nasıl bir ilahtır?! Öte yandan ahirette elem verici bir azapla onu cezalandıracak olan ilah dünyada onun fitnesinden kendisini kurtaramayacak ve kurtulmak için oruç tutmak zorunda

¹² Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 83.

¹³ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 86.

¹⁴ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 89.

kalacaktır. Yoksa onun ahiretteki kudreti dünyadaki kudreti gibi midir? Hz. İsa kendisi hakkında İblis'ten korkuyorken ve kendisini onun şerrinden kurtaracak birine ihtiyaç duyuyorken, nasıl yaratıcı bir ilah veya bir ilahın parçası (oğul) olabilir ve de İblis'in hile ve tuzaklarından selamette kalacağı iddia edilebilir? Hâlbuki -onların iddiasına göre- Hâlik ve Kahhâr olan İsa'dır, İblis değil!¹⁵ Oysa söz konusu rivayette Hz. İsa, aciz bir varlık, yardıma ve ibadete muhtaç biri olarak resmedilmektedir. Buna göre Hristiyanların onun ilah olduğunu iddia etmeleri kendileri açısından da ciddi bir tutarsızlık ve apaçık çelişkidir.

2. Muhatabı Taciz Ve Teçhil Etmesi

Bâcî'nin Fransız rahibe yönelttiği reddiyenin kaleme alındığı tarih, Müslüman Arapların Endülüs'te nispeten istikrarsızlık yaşadığı kaotik bir döneme denk düşmektedir. Zaten bir papazın Müslüman devlet liderini Hristiyanlığa davet edebilme cüretinden bunu anlamak da mümkündür. Dolayısıyla böyle bir teklifin sadece kişisel dini bir tercih bağlamında ele alınması mümkün değildir. Anlaşılan rahip, bu teklifle muhatap devletin kudretini ve teo-politik refleksini yoklamaktadır. Bâcî ise bu yoklamayı fark etmiş ve onlara karşı izzetli, dik başlı, vakur, onurlu bir duruş sergilemek adına hitabında karşı tarafı bilgisizlik ile itham eden suçlayıcı bir dil kullanmıştır. Bu herodian dili onun her satırından çıkarmak mümkündür.

Öncelikli olarak rahibin gönderdiği Hristiyanlığa davet mektubunun içeriği hakkında “Sen bu mektubu derinlemesine düşünmeden, tahkik etmeden (دون تأمل) göndermişsin ve sanmışsın ki size uygun gelen şey Müslümanların zayıf olanlarına da makul gelecek.”¹⁶ Bâcî'nin size uygun gelen şey dediği husus muhal ve son derece batıl olan bir şeyin aklen kabul edilmesidir. Dolayısıyla henüz mektubun daha başında Bâcî rahibe: “Sizin inandığınız şeylerin muhal ve batıl olduğunu idrak edip bilemeyecek kadar bilgisizsiniz” îmâsında bulunmuştur. Daha sonra da Bâcî, İslamiyet'in hak bir din olduğunu savunmanın ötesinde bilakis onların inandıkları şeylerin tamamen akıldan uzak safsatalar olduğunu göstermek istemekte ve iddialarının temelden çürük olduğunu beyan etmektedir. Dolayısıyla müellif bu suretle savunmacı konumuna düşmemiş, muaraza ve suçlama makamında durmuştur. Kelimenin tam anlamıyla reddiye olan bu mektupta İslamiyet'in hak din olduğuna dair burhanlar sona bırakılmıştır. Bu sona bırakışta biraz önce değindiğimiz gibi “izzet ve haysiyet” izhârı bulunmaktadır. Bir sonraki başlıkta Bâcî'nin bu yöntemine değinilecektir.

¹⁵ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 89.

¹⁶ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 64.

Çalışmanın bir önceki başlığı olan *İbnullah İftirasına Odaklanması* altında değindiğimiz konularda Bâcî üslubunda hiç de müsamahalı değildir. Rahibin böyle saçmalıklara nasıl inanabildiğine hayret ettiğini defalarca tekrar etmektedir. Burada Bâcî'nin karşı tarafı tezyif ve teşhil ettiği cümlelerine topluca bakmak, bir İslam âliminin bu kabilden bir reddiyedeki üslubunu göstermesi açısından aydınlatıcı olacaktır:

Bu, hudûsun ne olduğunu bilemeyecek ve yaratıcı ile yaratılanı birbirinden ayıramayacak kadar bilgisiz olan kimseler hariç herkesçe malum, vazih, net bir şeydir.¹⁷

Ey rahib! Söylediğin şeylerin zayıflığı ve seni davet ettiğimiz dinin üstünlüğünden ibret al. Umarım Allah seni muvaffak kılar ve sana hidayet verir.¹⁸

Bu derece apaçık bir cehalete, hakikatleri tamamen tersine çevirmeye ve muhal olan bir şeyi talep etmeye ancak sözü değersiz, cehaleti katıksız ve basireti körleşmiş kimseler ihtimal verir.¹⁹

Bu ancak ve ancak baba ile oğul, kadim ile muhdes, hâlık ile mahlûk arasında birbirinden ayıramayacak kimselerin cehaleti ile açıklanabilir.²⁰

Ey rahib! Bu derece gaflet ve bilgisizlikle beraber milletin içerisinde sana gösterilen itibara ve onlar nezdindeki saygınlığına şaşıyorum ben.²¹

Sendeki bu nasıl bir cehalettir ki, öğrencilerin arasında en küçüğü ve halkının arasında ilimce en düşük, anlayışça en kıt olanı bile bunları kabul etmez ama sen makul görüyorsun.²²

3. İslamiyet'in Hakkaniyetini Göstermeyi Mektubun Sonuna Bırakması

Mektup biçim olarak üç ana bölüme ayrılmıştır. Giriş kısmında rahibin davetine nezaketen onun şahsına iltifat nevinden hüsn-ü niyet ifade eden cümleler kurulmuştur. “Gösterdiğiniz muhabbet, izhar ettiğiniz tavsiyeler ve ortaya koyduğunuz samimi niyetler” gibi ifadelerle başlayan girişteki cana yakın yaklaşım, “elçilerinizden edindiğimiz izlenim bizde sizin hayra müteveccih ve hakka hâhişger birisi olduğunuz şeklindedir.” iltifatlarıyla zirveye çıkmıştır. Reddiyenin esasını ve tabii olarak da en hacimli kısmını oluşturan bu ikinci

¹⁷ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 66.

¹⁸ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 80.

¹⁹ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 81.

²⁰ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 84.

²¹ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 82.

²² Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 82.

bölümde birinci başlıkta ele aldığımız konular bulunmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi burada müellifin doğrudan doğruya Hristiyanlığın velediyet akidesini hedef aldığı ve sert bir şekilde İsa'ya (a.s.) isnat edilen ulûhiyet iftiralarını çürütmeye çalıştığı görülmektedir. Bâcî'nin buradaki üslubunun girişte kullandığı mültefit dili ile hemen hemen hiçbir alakası yoktur. *Hangi akla hizmet böyle saçma sapan batıl inançlara bizi davet ediyorsunuz!?* dercesine cümleler sarf etmiştir. Anlaşılan ilkinde şahsını dikkate alan bir üslup tercih etmiş; İkincisinde ise iddia ve cüretini yeren bir üsluba yer vermiştir. Üçüncü ve son bölümde ise İslamiyet'in hakkaniyetine delil olan hususlardan birkaçına değinmiş ve tevhit dininin ispatlarına yer vermiştir. Burada bu ispatlara yer verilecektir.

Bâcî'nin Kur'an'ın hak Kelâmullah olduğuna dair ortaya koyduğu ilk delil, mektubun ikinci bölümünde muharref İncil'e yönelttiği eleştirinin aksi istikametidir. Yani Hristiyanların ellerindeki İnciller birbirleri ile çelişkili rivayetler içeriyorken Kur'an ise ikincisi veya alternatifini olmayan tektir. Bu teklik onun tahrif ve tebdilden münezzehe olduğunu göstermektedir.

Kur'an'ın mucize oluşuna diğer bir delil de onun beşeri aciz bırakan nazmındaki mucizeliğidir.

قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.” (?İsrâ, 17/88)

Kur'an Arap veya acem olsun tüm milletlere içindeki fesâhat ve belâgatle meydan okumuş ve kıyamete kadar da okumaktadır. Müşrikler onun karşısına ancak kılıçlarıyla çıkabilmişlerdir. Hâlbuki bu savaşlar onlara pahalıya mal olmuş bir kısmının canı, bir kısmının ise malları ve namları iki paralık olmuştur. Kur'an ile muâraza etmek için yola çıkan müşriklerin nihayet malları değil yaşadıkları ve üzerinde kibirle dolaştıkları toprakları da Kur'an'a iman etmiş Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Oysa müşrikler Kur'an'ın meydan okuma ifadesi olan *bir benzerini getirin* davasına mukabele edebilselerdi bunu mutlaka yaparlardı. Zira Kur'an'ın bir benzerini getirmek savaşmaktan çok daha kolaydı. Hâlbuki Kur'an'ın Allah'a nispetini inkâr ederek onun Hz. Muhammed'in (a.s.m.) sözü olduğunu iddia edenlere göre de Allah Resûlü müşrikler kadar bilgi sahibi değildi; hatta okuma yazma dahi bilmiyordu. Kur'an'ın tahaddisi yani meydan okuması halen daha geçerliliğini sürdürmekte ve onu inkâr edenler bir benzerini getirmekten âciz kalmaya devam

etmektedirler. Hatta ne bir süresine ne de bir ayetine mukabele etmek ellerinden gelmemektedir. Bu da bir peygambere verilebilecek en büyük bir mucizedir. Zira önceki peygamberler eliyle zuhûr eden hissî mucizeleri şu anda görmek imkânsızdır ve zamanı da geçmiştir. Gerek naslarda geçtiği üzere bilinen gerekse de nesilden nesile aktarılan haberler kabilindedir. Nakle ve işitmeye dayalı bu haberlerin tasdik edilmesi mümkün olduğu gibi inkârı da gayet imkân dâhilindedir. Kur'ân'ın mucize oluşu ise her zaman görmek isteyen herkese gösterilebilecek türdendir.²³

Kur'ân'ın i'câzı sadedinde Bâcî'nin söylediği sözler pek kıymetli olmakla beraber hicri beşinci yüzyıla kadar olgunlaşmış “nazmındaki mucizelik” ispatının tekrarıdır. Hatta müellifin muhatabı olan rahibin de bu bilgilere vakıf olma ihtimali bulunmaktadır. Zira Bâcî rahibi hedef aldığı ikinci bölümde, “Benim bu anlattığım şeylerin senin açıdan meçhul olacağını sanmıyorum.”²⁴ diyerek onun aslında hakikati bildiğini; fakat bazı kaygılarla görmezden ve duymazdan geldiğini açıkça ifade etmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.m.)'in risaletinin ispâtına gelince burada Bâcî, risâlet sahibi zâtın (a.s.m.) güzel olan sıfatlarına, dininin emirlerinin ve nehiyelerinin fitriliğine değindikten sonra şöyle bir istidlalde bulunur: Şayet Hz. Muhammed bir peygamber değilse bu durumda onun bir yalancı olması kaçınılmaz olacaktır. Onun –haşa- yalan söylediğini kabul ettiğimiz takdirde de İsa ve Musa (a.s.) peygamberlerin de yalan söylediklerine ihtimal vermek zorunda kalacağız. Zira biz, peygamberlerin nübüvvet iddialarının doğruluğunu ancak onların ellerinde ortaya çıkarılan/görünür kılınan mucizelerinden dolayı kabul etmekteyiz. Nitekim peygamberlik iddiasında bulunan fakat yalancı olduklarına hükmettiğimiz başka şahıslar da tarihte ortaya çıkmıştır. Biz neden onların peygamber olduklarına inanmadık da bunların doğru olduklarına iman ettik? Buradan şöyle bir netice ortaya çıkmaktadır ki nübüvvet iddiası beraberinde iddia sahibini diğer insanlardan ayıracak alametlere ihtiyaç duymaktadır. Eğer Hristiyanlar, Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa'nın (a.s.) peygamber olduklarına ellerinde zuhur eden mucizelerden hareketle inanıyorlarsa bu takdirde Hz. Muhammed'e (a.s.m.) de inanmaları gerekmektedir. Zira o da hak peygamber olduğunu ispat eden başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere pek çok deliller ve ayetler izhâr etmiştir.²⁵

²³ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 93.

²⁴ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 81.

²⁵ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 97.

Bâcî'nin ilzam gücü yüksek şu cümleleri dikkat çekicidir: "Eğer Hristiyanlar şöyle derlerse: Muhammed'in (a.s.m.) ortaya koyduğunu zannettiğiniz harikulade şeyler ancak bir hayalden ibarettir. O halde tamamen peygamberleri inkâr eden Dehriyyûn, felasife, Brahmanlar ve Senevîler de haklıdırlar. Onlar da sadece Hz. Muhammed'i (a.s.m.) değil, risaleti müessesese olarak inkâr etmektedirler."²⁶

Mektup Bâcî'nin yer verdiği şu ayetle son bulmaktadır:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۗ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar (kıyamet gününde) Rablerine arz edilecekler, şahitler de: İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir! (Hûd, 11/18)

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

(Resûlüm!) de ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz. (Âli İmrân, 3/64)

قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَأَبْنَاكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

De ki: "Gelin, oğullarımızı, oğullarınızı, kadınlarımızı, kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra lanetleşelim de, Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim". (Âli İmrân, 3/61)²⁷

SONUÇ

İslam tarihinin günümüz de dâhil olmak üzere her döneminde Müslümanlar ve diğer din mensupları arasında bir fikir çatışması veya entelektüel bir etkileşim olmuştur. Bu çatışma hem değer algısının hem de hak-batıl tezadının doğal bir sonucudur. Avrupa topraklarında uzun yüzyıllar boyu siyasi bir güç olarak varlığını sürdüren İslam sancağının sarsılmaya yüz tuttuğu hicri beşinci yüzyıl Endülüs'ünde de bu türden fikri bir çatışmanın epistemik örneğine rastlıyoruz. Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin Fransız bir rahibe yönelttiği reddiye, o dönemin Hristiyan

²⁶ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 97.

²⁷ Bâcî, *Risâletü'r-râhib*, 101.

ve Müslüman din adamları nezdindeki nazarî ve ilmî tartışmayı yansıtmaya açısından oldukça önem arz etmektedir. Gördüğümüz kadarıyla rahip, Müslüman devletçiklerin siyasi ve askerî açıdan sarsıntı yaşadığını görmüş ve bu sarsıntının Müslüman akidesini Hristiyanlığa meylettireceğini düşünmüştür. Bâcî ise, ayetin belirttiği gibi rahibi öfkeden yutkunduracak şekilde sert bir reddiye yöneltmiştir. İslamiyet'i ve Kur'ân'ı savunmak yerine doğrudan Hristiyanlığın teslis akidesini hedef almış ve karşı tarafı pervasızca cahillik ve dalalet ile itham etmiştir. O tarihlerdeki kadar olmasa da bugün de Hristiyan dünyası İslam beldelerine kendi akidesini yerleştirmek için tepeden bakmakta ve pusular kurmaktadır. Bâcî'nin reddiyesinde günümüz Kur'ân müdafaası için örnek alınacak yaklaşımlar bulunduğu ve bu esaslardan yararlanarak yeri reddiyeler kaleme alınabileceği kanaatimizdir.

KAYNAKÇA

- Abay, Sabire. *Müslümanlarla Hıristiyanlar Arasındaki Teolojik İlişkilerin İlk Döneminde Abdülmesih el-Kindi'nin Abdullah b. İsmail el-Haşimi'ye Reddiyesi Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs. *Vefeyâtu'l-A'yân*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İnân, Muhammed Abdullah. *Nihâyetu'l-Endelus ve Tarihu'l-Arabi'l-Muntasirîn*. 3. Baskı. Kahire: Matbaatu'l-Cîza, 1966.
- Aydın, Fuat. "Harran Piskoposu Theodore Ebû Kurra ve İslam Anlayışı". *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu Bildirileri* (Şanlıurfa, 28-30 Nisan 2006). ed. Ali Bakkal. Konya: Şelale Matbaası, 2006, 215-226.
- Batuk, Cengiz. "Reddiye/Polemik Geleneği ve Mevlânâ'nın Hıristiyanlık Algısı". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/20 (2007), 39-68.
- Bulut, İsmail. Zeydî Kelamcı Kâsım b. İbrâhim er-Ressî'nin Hıristiyanlık Eleştirisi. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 14/1 (2016), 62-83.
- Erbaş, Ali. "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı". *İlam Araştırma Dergisi* 3/1 (Ocak-Haziran 1998), 117-153.
- Erturhan, Sabri. "Ebu'l-Velîd el-Bâcî ve "İhkâmu'l-Fusûl"ü". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 235-248.
- Gökbel, Abdullah Rıdvan. *Erken İslamî Dönemde Hıristiyanların Kur'an Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gündüz, Şinasi. "Misyonerlik Ve Hıristiyan Misyonerler". *Diyanet İlmi Dergi* 38/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2002), 5-28.
- Özdemir, Mehmet. "Mülûkü't-Tavâif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özel, Ahmet. "Bâcî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4/ 414-415. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Savut, Harun. *Gazzali'nin Hristiyanlığa Reddiyesinin Kur'an ve Ahd-i Cedid Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.